

17 Lineární funkce – met.

Stručný přehled teorie

Lineární funkcí nazýváme každou funkci $f: y = ax + b, D(f) = \mathbf{R}$

- pro $a = 0$ je f **konstantní** funkce
- pro $a \neq 0$ a $b = 0$ je f **přímá úměrnost**

Grafem každé lineární funkce je přímka, která je různoběžná s osou y .

Pozn.: latinské slovo *linea* znamená *čára, přímka* – odsud název funkce

Vlastnosti lineárních funkcí:

$a = 0$	$a > 0$	$a < 0$
$D(f) = \mathbf{R}$ $H(f) = \{b\}$ Je omezená Je nerostoucí a neklesající, není prostá V každém $x \in \mathbf{R}$ má maximum i minimum	$D(f) = \mathbf{R}$ $H(f) = \mathbf{R}$ Není ani shora, ani zdola omezená Je rostoucí, a tedy prostá Nemá ani maximum, ani minimum	$D(f) = \mathbf{R}$ $H(f) = \mathbf{R}$ Není ani shora, ani zdola omezená Je klesající, a tedy prostá Nemá ani maximum, ani minimum

Lineární funkce s absolutními hodnotami jsou takové lineární funkce, které mají v předpisu funkce jednu nebo více absolutních hodnot, ve kterých jsou výrazy s proměnnou. Grafem takové funkce je lomená čára.

Základní poznatky:

- Př. 1** Jsou dány lineární funkce:
- a) $f: y = -3x + 4; x \in \langle -8; 11 \rangle$
  - b) $f: y = 7x + 1; x \in (0; 6)$

U obou funkcí zakreslete graf, určete definiční obor $D(f)$, obor funkčních hodnot $H(f)$, $f(0)$, $f(5)$.

Pro jaké $x \in \mathbf{R}$, je $f(x) = 8$? Určete vlastnosti funkce f .

[a) $D(f) = \langle -8; 11 \rangle$, $H(f) = \langle -29; 28 \rangle$, $f(0) = 4$, $f(5) = -11$, $x = -\frac{4}{3}$, klesající, prostá, omezená, ostré globální maximum v bodě -8, ostré globální minimum v bodě 11;

b) $D(f) = (0; 6)$, $H(f) = (1; 43)$, $f(0) =$ neexistuje, $f(5) = 36$, $x = 1$, rostoucí, prostá, omezená, nemá extrém.]

Př. 2 Graf lineární funkce prochází body A [-1; -2], B [3; 2]. Určete její rovnici. [$y = x - 1$]

Met.: 1. způsob řešení: užitím soustavy dvou rovnic o dvou neznámých:

Hledáme lineární funkci: $f: y = ax + b$

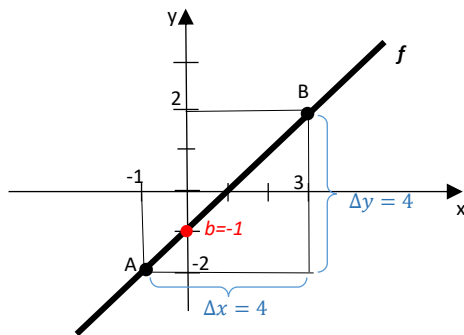
$$A \in f \quad -2 = -a + b$$

$$B \in f \quad 2 = 3a + b$$

Řešíme soustavu rovnic ..... $a = 1$, $b = -1$

Hledaná funkce je $f: y = x - 1$

2. způsob řešení: užitím grafu hledané lineární funkce – tato metoda velmi urychlí nalezení funkce, neboť minimálně koeficient a lze z grafu prakticky "přečíst" a velmi často se přímo z grafu "přečte" nebo lehce určí i koeficient b . V obtížnějších zadáních se b vypočítá z jednoduché lineární rovnice. Rozhodně se však nemusí řešit soustava rovnic.

$$f: y = ax + b \quad a = \frac{\Delta y}{\Delta x} = \frac{4}{4} = 1$$

$$b = -1$$

$$f: y = x - 1$$

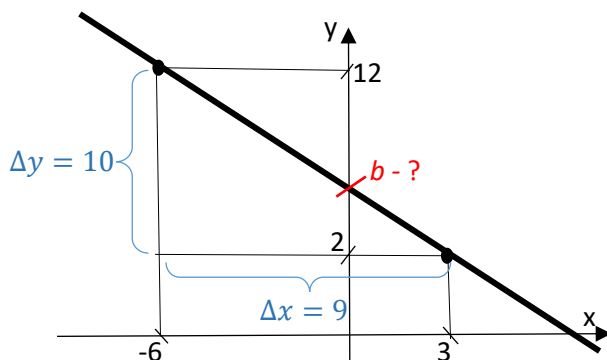
Pozn.: Učitel jistě lehce zdůvodní, že koeficient b souvisí s průsečíkem grafu funkce s osou y . Ale při zdůvodnění způsobu výpočtu koeficientu a narazí na řadu problémů:

- studenti neznají pojem *směrový úhel* a *směrnice přímky*;
- znalost základních goniometrických funkcí se omezuje pouze na ostré úhly.

Přesto určitě stojí za to seznámit je s tímto způsobem určení rovnice lineární funkce. Může se prozatím omezit na informaci, že koeficient a souvisí s funkcí tangens úhlu, který přímka, jež je grafem dané lineární funkce, svírá s kladnou poloosou x . Absolutní hodnota funkce tangens se určí z pravouhlého trojúhelníku „zavěšeného“ na přímku, jehož odvěsny jsou rovnoběžné se souřadnicovými osami. O kladnosti či zápornosti koeficientu a se pak rozhodne podle toho, zda je funkce rostoucí ($a > 0$), nebo je klesající ($a < 0$).

Př. 2A Graf lineární funkce prochází body A [-6; 12], B [3; 2]. Určete její rovnici.

Met.: Toto je příklad zadání s největší komplikací, na jakou lze při použití 2. způsobu řešení narazit:

Stačí načrtnout od ruky:

Hledaná funkce je $f: y = ax + b$;

f je klesající, proto $a < 0$ ... $a = -\frac{\Delta y}{\Delta x} = -\frac{10}{9}$

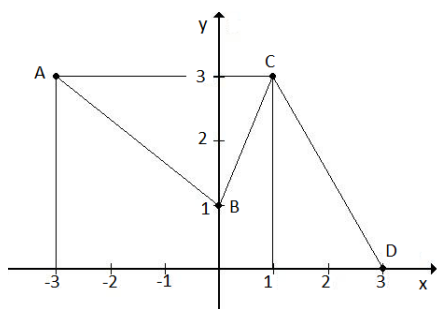
$$b - ? \quad B \in f \dots 2 = -\frac{10}{9} \cdot 3 + b \rightarrow b = \frac{16}{3}$$

Funkce

$$f: y = -\frac{10}{9}x + \frac{16}{3}$$

Typové příklady standardní náročnosti

Př. 3 Určete rovnici funkce, jejíž graf je na obrázku – lomená čára A B C D.

$$[f = f_1 \cup f_2 \cup f_3, f_1: y = -\frac{2}{3}x + 1; x \in \langle -3; 0 \rangle,$$

$$f_2: y = 2x + 1; x \in (0; 1), f_3: y = -\frac{3}{2}x + \frac{9}{2}; x \in \langle 1; 3 \rangle]$$

Met.: Pokud učitel přesvědčí studenty, aby přijali za svůj právě 2. způsob řešení předcházející úlohy, pak je celá úloha 3 řešitelná z paměti, bez jediného výpočtu.

Př. 4 Sestrojte graf funkce $f: y = |x+3| - 2 \cdot |x-1| + |x|$

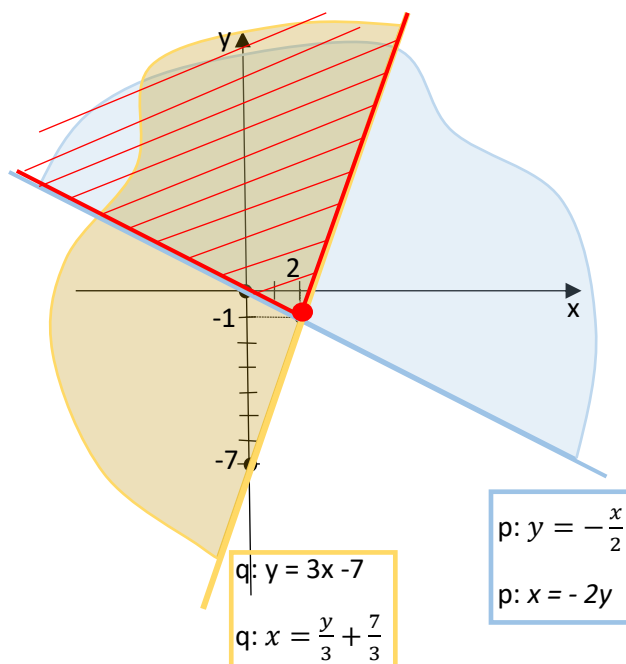
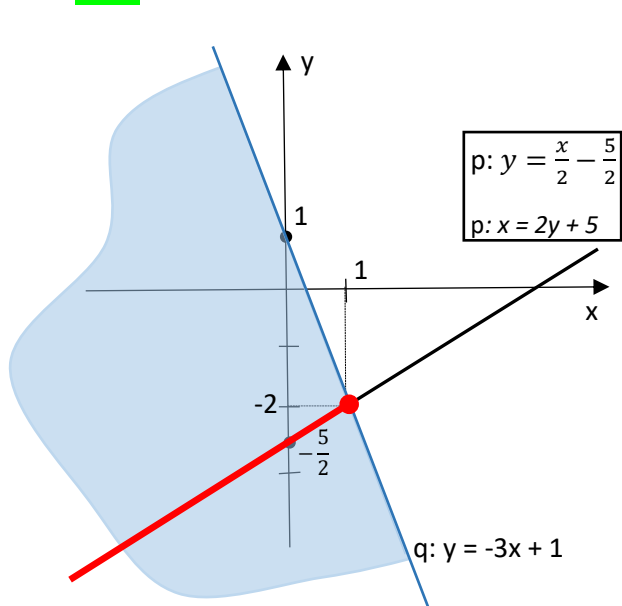
[Nulovými body jsou čísla -3; 0; 1. Graf tvoří části funkcí: $y = -5$, $y = 2x+1$, $y = 4x+1$, $y = 5$]

Př. 5 Užitím grafů lineárních funkcí řešte graficky soustavy rovnic a nerovnic a zapište množinu všech kořenů:

a) $x - 2y = 5$
 $3x + y \leq 1$

b) $x + 2y \geq 0$
 $3x - y \leq 7$

Met.:

Řešení tohoto typu úloh bylo podrobně rozebráno v kapitole 04 *Lineární rovnice a nerovnice a jejich soustavy*. V tomto místě je pouze navíc věnována větší pozornost různým možnostem zápisu množiny řešení soustavy nerovnic, příp. rovnic a nerovnic, o dvou neznámých.

Zápis množiny řešení lze provést v podstatě dvěma základními způsoby:

a) $K = \left\{ [x; y] \in R \times R: y = \frac{x}{2} - \frac{5}{2} \wedge x \leq 1 \right\}$ nebo $K = \{ [x; y] \in R \times R: x = 2y + 5 \wedge y \leq -2 \};$

b) $K = \left\{ [x; y] \in R \times R: x \in \langle -2y; \frac{y}{3} + \frac{7}{3} \rangle \wedge y \geq -1 \right\}$

nebo $K = \left\{ [x; y] \in R \times R: y \geq -\frac{x}{2} \text{ pro } x \leq 2 \right\} \cup \{ [x; y] \in R \times R: y \geq 3x - 7 \text{ pro } x \geq 2 \}$

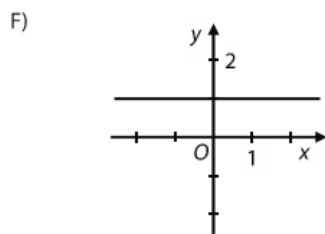
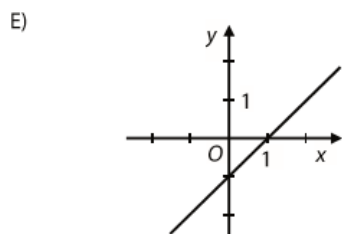
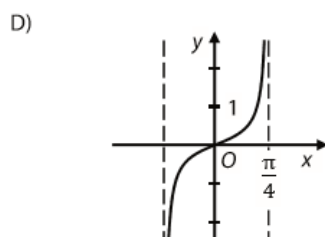
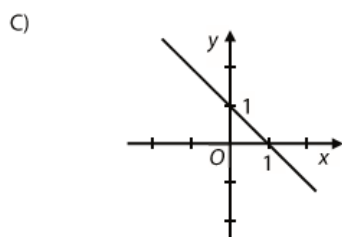
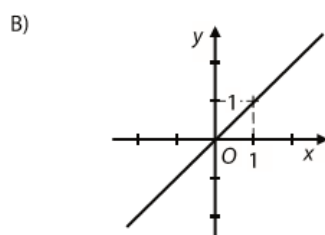
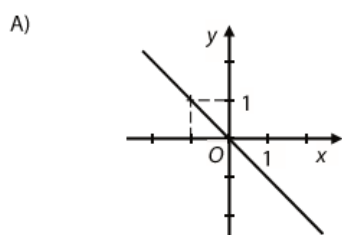
Př. 6 MA – Jaro 2017 Přiřadte ke každému předpisu funkce (25.1 – 25.4) odpovídající graf funkce A – F.

25.1 $y = \operatorname{tg} \frac{\pi}{4}$ .....

25.2 $y = x \cdot \operatorname{tg} \frac{3\pi}{4}$ .....

25.3 $y = x \cdot \operatorname{tg} \frac{5\pi}{4}$ .....

25.4 $y = x + \operatorname{tg} \frac{7\pi}{4}$ .....

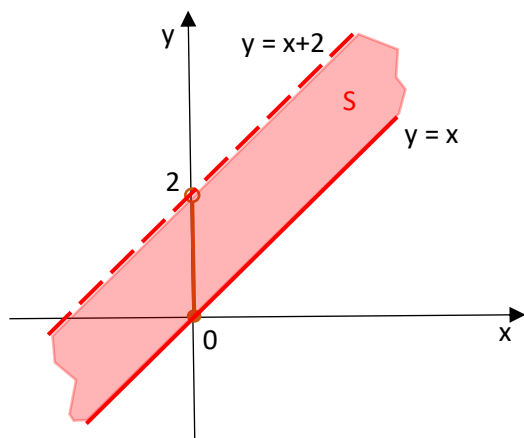
[F, A, B, E]

Rozšiřující cvičení

Př. 7 Určete množinu S všech lineárních funkcí $y = x + b$; $b \in (0; 2)$

[Pás rovnoběžných přímek, ohraničených přímkami $y = x$ a $y = x+2$, druhá do pásu nepatří.]

Met.:

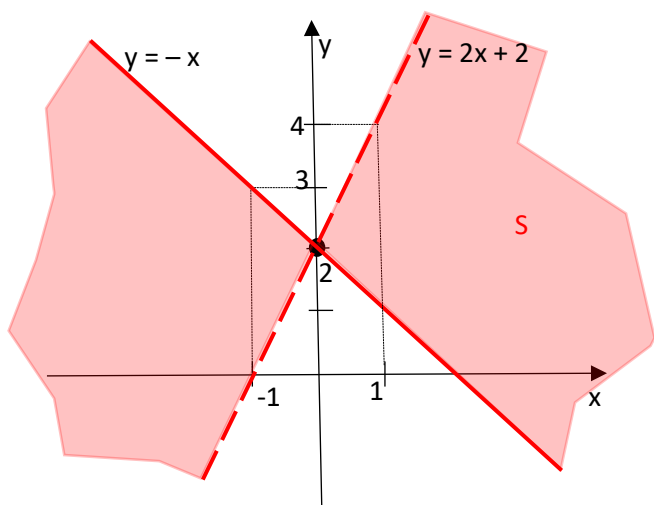

Diskuse o řešení by měla být vedena tak, aby si studenti uvědomili, že koeficient lineárního členu je konstantní a má hodnotu $a = 1$. Tím je dáno, že každá přímka, která patří do hledané množiny S svírá s kladnou poloosou x úhel 45° , je tedy rovnoběžná s osou I. a III. kvadrantu. Koeficient b pak určuje y -ovou souřadnici průsečíků přímek s osou y .

Př. 8 Určete množinu S všech lineárních funkcí $y = ax + 2$; $a \in (-1; 2)$

[Svazek přímek, které prochází bodem $[0; 2]$ a jsou ohraničené přímkami: $y = -x + 2$ a $y = 2x + 2$, první uvedená do svazku nepatří.]

Met.:

Skutečnost, že se koeficient b rovná 2, znamená, že všechny přímky hledané množiny S procházejí bodem $[0; 2]$. Určit rovnice a polohu hraničních přímek svazku je rovněž snadné. Jediným problémem, který je třeba se studenty důkladně prodiskutovat, může být výběr dvojice vrcholových úhlů, která je obrazem svazku přímek S .